

som jeg betragter som noget af det interessanteste, det nye Materiale har givet os Mulighed for at trænge til Bunds i, og jeg fremhæver det saa meget des mere, som det mærkeligt nok ikke er omtalt af Lindbæk: Erkendelsen af den Praksis, som i alt Fald i det sidste halve Aarhundrede før Reformationen synes at have været gængs ved Kurien ved de overmaade talrige Embedsbesættelser. Ved Embedsledighed indsendtes — meget ofte ogsaa, naar Talen var om almindelige Landsbykirker, ja endog de saakaldte »evige Vikariater« — fra en Række forskellige Kandidater til Embedet Ansøgninger til Paven, og da faar man Gang paa Gang det Indtryk, at alle disse Suppliker bevilgedes¹. Heraf blev Følgen naturligvis den, at hver enkelt Ansøger mente, at han — og han alene — havde Ret til Embedet; naar saa andre meldte sig med lige saa god Ret, ja, da var der kun een Vej at gaa, den nemlig at lade Sagen afgøre ved en Proces ved Kurien, men det var uheldigvis en meget dyr Vej at gaa, idet Processerne ofte var yderst langvarige. Meget hyppig fik først den ene Part Ret af den Auditor ved Rotaen, der fik Sagen til Behandling, men efter en ny Appel fik Modparten alligevel tilkendt sig Embedet af en anden Auditor, og saaledes kunde det gaa frem og tilbage flere Gange. Og hver ny Proces slutte nye Summer! Systemet var særdeles vel egnet til at lade Kurialembetsmændene flaa de ulykkelige Ansøgere og skrabe mere og mere til sig. Lad være, at det var endnu mere gennemført for tyske Embeder, og at Mackeprang² har Ret i, at Kurien ved Ansættelsen af de danske Embeders Vurderingssummer har været yderst medgørlig, alligevel er det dog ogsaa her i Danmark let forstaaeligt, at denne Udplyndring har sat meget ondt Blod, og at det hele ogsaa her sikkert har virket som et væsentligt Moment til Frafaldet fra Rom og Reformationens Sejr.

2.

Har Karl Gustav været Akademist i Sorø?

Af M. Mackeprang.

Naar Karl Gustavs Navn i Litteraturen er knyttet til Sorø — endnu i sidste Udgave af Trap (III, 27) nævnes han som sorøsk Akademist — skyldes det i første Række den kendte Arkitekt og

¹ Bevistes helt kan det ikke, da kun bevilgede Suppliker er bevarede, men det gælder i alt Fald sikkert, at flere Suppliker om det samme Embede ofte bevilges.

² H. T. 7. R. I, 564 ff.

Arkitekturhistoriker Thurah. I det 1749 udkomne Bind af hans »Danske Vitruv« hedder det nemlig i Beskrivelsen af Sorø (II, 169—70):

»Iblant andre høye Personer, som her have studeret i deres Ungdom, er i sær at regne den fordum navnkundige Svenske Konge Carl Gustav, som og til Kiendetegn paa sin priisværdige Høytægtelse for det Sted, som i hans Ungdom havde tient ham til Skole, lod den liden Bye Sorøe med tilhørende Amt og Gods være befriet fra al fiendtlig Void, da han . . . . Anno 1659 havde gjort sig Mester af næsten heele Siællands Æ.«

Selve det af Thurah aftrykte Sauvegardebrev fortæller imidlertid intet herom, og i Virkeligheden er hans Beretning da ogsaa næsten ordret afskrevet efter Pontoppidans 1730 udkomne »Theatrum Daniæ« (S. 130), som dog heller ikke synes at have anden Hjemmel end Beskyttelsesbrevet.

Den Tradition, der vel har ligget bagved, er jo et noget spin-kelt Grundlag at bygge paa, og Direktøren for det tredje soranske Akademi E. G. Tauber var derfor i sin gode Ret, naar han i sin 1827 udgivne paalidelige og grundige Skildring af Christian 4.s Ridderakademi karakteriserer Thurachs Fortælling som et Sagn¹. Og han havde saameget mere Grund hertil, som ingen af de af ham flittig benyttede officielle Kilder indeholder det mindste om Svenskekongen. Hans Navn forekommer hverken i den af Tauber som Tillæg til Skriftet udgivne Matrikel, i Regnskaberne, hvor Akademisternes Kontingenter regelmæssig indføres, eller i de aarlige »Spisemandtal«.

Der er imidlertid andre, af Tauber ikke kendte Kilder, der tilsyneladende i høj Grad bestyrker Thurachs Beretning. I første Række maa her nævnes en af Jens Rosenkrantz i April 1665 paa Italiensk nedskrevet Skildring af de soranske Stiftelser, Skolen saavel som Ridderakademiet², hvori han som Bevis paa dettes Ry anfører, at »der har været en Mængde Fyrster, saaledes den nuværende Konge, hans Broder, den sidste Konge af Sverige, men incognito, nogle Fyrster af Holsten og Landgreven af Hessen«³. Nu var Jens Rosenkrantz ganske vist som de fleste gamle Soranere — han havde besøgt Akademiet 1657—58 — en stor Lokalpatriot! Med synlig Stolthed anfører han saaledes en Ytring, som Karl Gustav ved anden Lejlighed skal have brugt om Sorø: »Hvis

¹ Udsigt over Sorø Academies Forfatning 1623—1665 S. 52—54.

² Gl. Kgl. Samling. 1073.2^o. Beskrivelsen er formet som et Brev til en Kardinal og er maaske den originale Koncept.

³ »Quantita di Principi ci sono stati come il Re d'hoggidi, suo fratello, l'ultimo Re di Suezia ma incognito« etc.

Vorherre fra Himlen skulde vælge sig et Sted, der egnede sig til et Akademi, vilde han intet finde, der som dette i enhver Henseende svarede til hans Vilje.« Men paa den anden Side havde han som Søn af Akademiets Hofmester Jørgen Rosenkrantz unægtelig den bedst mulige Lejlighed til at skaffe sig Besked om Tingene, hvad hans Beretning da ogsaa vidner om. Paa alle de Punkter, hvor den kan kontrolleres, er den fuldt korrekt. Og vil man indvende, at den i hvert Fald først er nedskrevet 25—30 Aar efter Kongens eventuelle Besøg¹, kan man til Gengæld pege paa, at der endnu i 1665 mellem Professorerne var flere, der havde været i Sorø paa de Tider. Der var »Sprogmasteren« Daniel Matras (ansat 1623), og der var Orientalisten M. Bjørn Drachard, i hvis Hus netop flere af de unge Fyrstesønner havde været Pensionærer². Her kunde Kongen have boet, ligesom den Omstændighed, at han gæstede Stedet incognito, kunde forklare, at han ikke nævnes i de officielle Kilder.

Tilmed bekræftes Jens Rosenkrantz' Paastand fra anden Side³. I Karlslunde Sognekalder Liber daticus findes nemlig S. 21 en Afskrift af en Indberetning fra Sognepræsten Lorentz Lorentzen (1711—65), i hvilken det om en af hans Forgængere, Peder Corfitzen (d. 1661), hedder:

»Af ældgamle Bønder, som levede endnu, da jeg kom her til Stedet, har jeg denne Tradition om ham: At hand havde i Ungdommen frequenteret i Soerøe med Carl Gustav, som siden blev Konge i Sverrig. Og (da) hand ved de Svenskes Indfald her i Landet, da Kiøbenhavn blev belejret 1658, søgte til samme svenske Konge, kiendte denne ham strax og tog imod ham (med) disse Ord: Kommer Du der store Peder? Thi hand var høj af Statur og fyldig. Og (hand) erholdte og af Kongen Salue-guarde for sig og sine Sognefolk⁴.«

Selvom denne Historie jo først er nedskrevet henved 100 Aar efter den Begivenhed, den skildrer, virker den dog rent umiddelbart troværdig. Man siger uvilkaarlig til sig selv, at dette pudsige Møde mellem de to gamle Skolekammerater kan de Karlslunde Bønder ikke selv have opfundet. Alligevel maa den naturligvis om muligt kontrolleres. De to faste Punkter bliver da Hr. Peders

¹ Karl Gustav er født 1622. Gennemsnitsalderen er for Akademisterne 16—18 Aar. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne I, 390.

² Sorø I, 445 og 448.

³ Min Opmærksomhed er bleven henledet paa denne Kilde gennem en Henvendelse fra Lærer Mortensen i Karlslunde til Rektor Raaschou-Nielsen i Sorø.

⁴ Indberetningen er afgivet til Brug for Zwergius, ved Udarbejdelsen af hans bekendte, 1754 udgivne Værk om »Det siellandske Clerisiek«.

Skolegang i Sorø og Sauvegardebrevet. Det sidste kan efter godhedsfuld Meddelelse fra Riksarkivet i Stockholm ikke paavises i de svenske Kopibøger, hvilket dog ikke behøver at betyde, at det ikke er bleven udstedt. Efter hvad Arkivet oplyser, benyttedes til slige Breve almindeligvis trykte Formularer, og stundom er de ikke engang udstedte af Hærens øverste Leder. Derimod er det andet Punkt i Orden. Hr. Peder Corfitsen har ganske rigtig gaaet i Skole i Sorø. Han opføres saavel i Matriklen for 1641¹ som paa Discipellisten i Spisemandtallet for 1641—42, og da han ikke nævnes mellem de i det foregaaende Regnskabsaar indkomne Dreng, maa han være indtraadt paa selve Skæringsdagen 1. Maj 1641. Sammen med Aarets Dimittender forlod han — ligeledes efter Spisemandtallet — Skolen 26. Oktbr. 1643, men vel at mærke ikke som Student. Først 1645 dimitteres han nemlig til Universitetet fra Helsingør Skole².

Hvis de Karlslunde Bønders Fortælling holder Stik, skal Karl Gustavs Besøg paa Akademiet altsaa falde i Tiden mellem 1. Maj 1641 og 26. Oktbr. 1643. Ganske bortset fra, at hele det spændte Forhold mellem Danmark og Sverige gør dette overmaade usandsynligt, er det positivt umuligt. Efter at han i Aug. 1640 havde afsluttet sin store Udenlandsrejse, til hvilken vi senere skal vende tilbage, opholdt han sig sig nemlig uafbrudt i Sverige, indtil han i Juli 1642 sejlede til Tyskland for at indtræde i Torstenssons Hær³. Trods al tilsyneladende Troværdighed maa Beretningen derfor henvises til Sagnets Verden, og det vil sikkert være ørkesløst at søge at opspore den historiske Kærne, der kan ligge bag den. Selv den i og for sig yderst usandsynlige Mulighed, at den unge Pfalzgreves og Peder Corfitsens Baner skulde have krydset hinanden ved et udenlandsk Universitet, er udelukket. Da Karl Gustav var udenlands, var »store Peder« jo kun Skolepog.

Derimod er Jens Rosenkrantz' Beretning formelt set i Orden. Karl Gustav har virkelig »været« i Sorø, derfor har vi hans egne Ord, men han har ganske vist ogsaa kun lige »været« der. Gennem Rosengrens nys anførte Bog kan vi nøje følge hans Opdragelse. Indtil hans 16. Aar foregik den dels i Barndomshjemmet

¹ I den hos Tauber trykte Matrikel, der i det hele lider af en Række Unøjagtigheder, er Aargangene 1640 og 41 slaaede sammen, hvorimod de i en Afskrift fra 17. Aarh. (A. M. 361.20) er holdt sondrede. Det sædvanlige Indtagelsesbrev har ikke kunnet findes i Kancelliregistranterne, men da P. C. i Matriklen kaldes Horbyensis, er han sikkert en Son af Sognepræsten i Hörby i Skaane Hr. Corfits Olufsen. Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne III, 9.

² Birket Smith: Kjøbenhavns Universitets Matrikel I, 192.

³ Rosengren, Karl X Gustaf före tronbestigningen (1913) S. 88, 142 ff.

paa Stegeborg dels i Stockholm og afsluttedes endelig med et Universitetsophold i Upsala. Umiddelbart derefter begav den unge Fyrste sig *incognito* (Rosengren S. 38) paa en to-aarig Studierejse, væsentlig med Frankrig som Maal. Medens han paa Hjemrejsen gik udenom Danmark, lagde han Udturen over de danske Øer. I sin egenhændig førte Dagbog noterer han nu under 13. Juni følgende: »Efter at jeg havde set dette [Mærkværdighederne i Roskilde Domkirke], hilste jeg dernæst paa Sorø og passerede paa Gennemrejsen Ringsted, men da jeg om Eftermiddagen ønskede at bese Sorø Akademi, blev dette forevist mig af Hofmesteren Just Høg. Af ham blev jeg indbudet til Aften, og han fortalte, at Kongen havde henlagt 1000 Bønder til dette Akademi, og at der var 7 Professorer. Endnu samme Nat rejste vi derfra«¹.

Til dette Turistbesøg har altsaa Karl Gustavs Tilknytning til Sorø indskrænket sig, og det er unægtelig saare lokalpatriotisk af Jens Rosenkrantz at jævnstille det med de andre unge Fyrsters aarelange Ophold. Muligt er det dog, at Traditionen allerede paa hans Tid har forlænget det dygtigt under Indtryk af Svensk-kongens senere Besøg paa Stedet. Thi endnu to Gange i sit Liv gæstede Karl Gustav Sorø. Dels umiddelbart efter Roskildefreden, dels paa Marchen mod København efter Fredsbruddet i Aug. 1658². Navnlig første Gang, da han paany efter 20 Aars Forløb spiste til Middag dér — dennegang dog med et Følge paa 40 Personer — ligger det jo nær, at Talen er falden paa hans Ungdomsvisit paa Akademiet. Og det er jo ikke blot hos H. C. Andersen, at een Fjer kan blive til fem Høns.

¹ Deinde postquam hoc vidissem (= Roskilde og Kongegravene), Soranam salutavi, & in transitu Ringhstadt perlustravi, vesperi vero dum Academiam cuperem videre Soranam, tunc ab ejus Administratore Jost Höck eadem mihi fuerat monstrata; ab eoque fui deinde ad coenam vocatus, qui dixit Regem huic Academiæ 1000 rusticos tribuisse, ibi 7 esse Professores. Ea nocte adhuc inde profecti sumus. Itinerarium R. Caroli Gustavi. Ed. M. Fant. Upsaliæ. 1786 S. 14. — Da der i Udspisningsmandtallet over fremmede Gæster intet er noteret om Besøget, maa Hofmesteren personlig, ikke Akademiet, have været Vært.

² Sorø I, 477.